

LA NECRÒPOLI MEDIEVAL DELS FOSSARETS DE PEDREGUER.

Pasqual Costa Cholbi.

1.- INTRODUCCIÓ.

Abans de començar a parlar de la necròpoli dels Fossarets caldria fer un esbós del Pedreguer medieval. El nom de Pedreguer el trobem per primera vegada l'any 1249 al Llibre del Repartiment de Jaume I, quan aquest fa donació d'unes terres als nebots d'En Carròs, Andrèol i Albert de Flix. Era una de les alqueries andalusines corresponents al terme castral de l'Ocaive, juntament amb Benimarmut, Carraca, Gorgo, Canelles i el rafal Abenaixoc. El topònim apareix en altres documents baixmedievals com Petrer o Perer, però hi ha autors que el relacionen amb l'alqueria del segle XI Potrós¹.

En tot cas, no hi ha discussió en assenyalar que l'alqueria de Pedreguer es localitzava a l'actual emplaçament del poble. Encara que ens falta documentació escrita i arqueològica, pensem que l'assentament andalusí s'ubicaria al sud del nucli urbà, aproximadament entre el c/ Ample a l'oest i el barranc dels Poets a l'est, des de la replaceta del Rotllero (o de Sta. Marta) al nord i els carrers del Passatge i del Cid al sud. Com a vestigis fòssils d'aqueix urbanisme primigeni estarien els atzucacs dels carrers de St. Josep i de Cova Santa. Tan sols coneixem escasses restes de material ceràmic andalusí tardà al costat de l'església de la Santa Creu, i aquesta queda un poc desplaçada del nucli més antic. Una altra dada molt interessant és l'aportada per J. Soler² quan afirma que pels voltants de l'ajuntament se situa un dels cementeris del nucli urbà. Ell mateix apunta a l'adscripció musulmana, però no ens dóna més informació i, ara per ara, no es pot confirmar.

Els carrers amb noms de sants indiquen el nucli urbà antic, però també l'ampliació baixmedieval. Així, els carrers de St. Vicent, de Sta. Bàrbara, de St. Valerià, dels Desemparats, de St. Doménec, de St. Cristòfol o de Sta. Isabel ampliaren el nucli anterior. L'església de la Santa Creu amb el fossar adjacent i el desaparegut palau de la Senyoria, situat a l'actual plaça del Dr. Calatayud (Porxes), a banda i banda de la plaça Major, marcaren l'eix baixmedieval de Pedreguer. Gran part d'aqueixa ampliació es fa al voltant del palau fortificat³. El barranc dels Poets és una barrera física que no se supera fins el segle XIX. Pel nord-est, el carrer Major marca el límit ja que

1 O Pitraus que J. Ribera adscriu a Pedreguer mentre que R. Chabàs ho fa a Petracos. C. Mulet fa un estudi més específic del topònim i es decanta per la primera hipòtesi. MULET, C., 1990.

2 En J. Soler viu a Pedreguer en els anys 60, com a gran afeccionat a l'arqueologia que era, arplega moltes dades d'aquesta temàtica. SOLER, J., 1965.

3 "... un palacio grande con su torre, el cual se va arruinando por estar inhabitado y es propiedad del señor conde de Cervellon". MADDOZ, P., 1845.

el c/ del Mestre Serrano no s'obri fins principis del segle XX, i això farà que el poble cresca cap els carrers dels Cavallers, del Comte o de Ventura Costa.

1- L'edifici del Repés, hui de la policia local, al costat de l'església de la Santa Creu i damunt del lloc on se situa el fossar.

El juny de 1994 es va realitzar una breu excavació arqueològica al fossar de l'església de la Santa Creu amb motiu de les obres de col·locació d'una canonada de desguàs del pati del Repés (edifici de la Policia Local)⁴. Es va intervenir en el passadís que comunica la plaça Major amb la capella de la Comunió. Aparegueren tres inhumacions individuals en fossa molt pròximes a la superfície, quasi directament per davall del paviment del corredor. La construcció d'aquest i dels murs del Repés havien afectat els soterraments. Els cossos estaven en una posició de decúbit supí, amb els braços doblegats pels colzes i les mans damunt de la pelvis. Dos d'ells (tombes 1 i 3) presentaven una orientació SO-NE, amb el cap gairebé a ponent, mentre que un altre (tomba 2) es disposava SE-NO, amb el cap aproximadament a migdia. La diferència d'orientacions es podria explicar per la falta d'espai en el cementeri, ja que la sepultura núm. 2 tallava els peus de la núm. 3, o per pervivències religioses andalusines. No aparegueren restes d'aixovar, fusta, claus, etc. La ceràmica de l'interior dels soterraments presentava una àmplia cronologia, des del segle XII fins el XVIII, però les més abundants eren les dels s. XIV-XV. La proximitat de l'alqueria de Pedreguer explicaria l'existència de les ceràmiques més antigues, ja que el fossar s'iniciaria aproximadament en la meitat del segle XVI, directament relacionat amb l'església cristiana.

⁴ La informació està tret de la memòria d'excavació corresponent realitzada pel sotassignant.

Amb tot i amb això, les necròpolis del nucli urbà de Pedreguer, no són els únics vestigis d'època medieval. Coneixem el cementeri andalusí de

l'alqueria de Benimarmut per notícies orals i per l'escrit de J. Soler⁵. Aquest se situa a l'oest de la torre, entre el camí del Pantano i el del Campell. A l'alqueria de Matoses el fossar i l'església estan assenyalats amb una creu des d'una visita pastoral el 18 de març del 1775⁶.

2.- LA NECRÒPOLI DELS FOSSARETS. LOCALITZACIÓ.

La necròpoli dels Fossarets se situa al voltant de l'avinguda de Jaume I de Pedreguer. Com que la zona està urbanitzada, podem dir que els límits del cementeri estarien aproximadament entre el c/ de Sant Roc al sud, el c/ del 9 d'Octubre al nord, el c/ del Sol i el c/ de Joana Escorna a l'est i el c/ del Mestre Serrano i l'avinguda de la Constitució a l'oest. Es localitza a les coordenades 0° 02' 15" de longitud est i 38° 47' 47" de latitud nord del full de Pedreguer amb el núm. 822-II del *Mapa Topogràfic Nacional de España*, escala 1:25.000. El jaciment es localitza en una zona de vessant suau, als peus de la muntanya Gran, a 70 m sobre el nivell del mar, molt pròxim al camí dels Fossarets i en la partida del mateix nom.

Fins la dècada dels 40 tota la zona era un lloc de conreus de secà, totalment abancalada i conreada d'ametlers, garrofers i d'altres arbres fruiters. Començà a urbanitzar-se sobretot a partir dels anys 60, després d'obrir l'avinguda de Jaume I, llavors coneguda com *avenida de los Mártires*. Per això hi ha abundants notícies orals sobre les troballes de restes de soterraments en la construcció de les cases al nord del c/ Sant Roc.

5 "... en la partida de la Torre llamada *Beni-Marmut*, debía asentarse un poblado árabe. De ello tenemos infinidad de pruebas; el mismo nombre de la torre y gran cantidad de restos humanos todos ellos con la cabeza al oriente y bastantes acompañados de pequeñas cerámicas, que por ignorancia fueron rotas al ser descubiertas". SOLER, J., 1965.

6 "Mandamos al rector don Lorenzo Artiga, haga poner una cruz sobre la sepultura que se conoce ser, la que en tiempos hubo en el lugar de Matoses, y que a los poseedores de las tierras exhorte dónde se halla, a que no socaven la tierra de suerte que lleguen a descubrir los huesos; antes, les **r e c o m e n d a r e m o s** caritativamente que cerquen la sepultura con piedras para evitar sean profanados los huesos de nuestros hermanos, lo que les mandamos. Pena de excomunión mayor y ejecutándole no será necesario poner la mencionada Cruz". Arxiu Parroquial, arrellegat per CASELLES, A., 1973.

2-Localització de la rasa i la necròpoli dels Fossarets, Pedreguer.

3.- LA DOCUMENTACIÓ ESCRITA I ORAL.

Coneixem el jaciment arqueològic per alguns escrits del cronista oficial de la vila de Pedreguer J. Server, per un article de J. Soler i per les abundants notícies orals que encara s'arreglen. Aquesta informació ens parla d'una necròpoli formada per inhumacions en fossa. Reproduïm el text

de l'article "Pedreguer no es de origen árabe reciente. Hallazgos arqueológicos de características ibéricas, cartaginesas y romanas", editat el dijous 27 de maig del 1965 al diari *Información d'Alacant* i escrit pel mateix J. Server:

"Estos días al excavar la zanja para la construcción de unos cimientos en un solar de la avenida de los Mártires, se han encontrado varias sepulturas y en la tierra sacada han aparecido fragmentos de cerámica con características ibéricas, cartaginesas y romanas, con lo que ha caído por tierra la opinión de que Pedreguer tiene origen árabe reciente. En este mismo lugar abundan las sepulturas que venían teniéndose por árabes, pero que por las características romanas de los enterramientos puede suponerse que era una necrópolis romana correspondiente a un poblado de esta civilización, pero asentado sobre otro poblado de cartagineses que primitivamente fue ibérico, como lo prueban los restos de cerámica. Ahora nos falta contestar las preguntas ¿dónde estaría el poblado?, ¿cuál sería su importancia? Tal vez algún nuevo descubrimiento nos lo ponga en claro, o permanezca en la duda".

Efectivament el cronista de la vila ens certifica l'existència de sepultures però les adscriu a una cronologia iberoromana. Com ja veurem més endavant, l'existència en el subsòl de nivells d'aquesta època i la falta de metodologia arqueològica van fer que s'inclinara per aquesta hipòtesi.

El juliol del mateix any, J. Soler escriu a la revista *L'Ocaïve* "Notas sobre la Historia de Pedreguer"⁷, on ens descriu les tombes amb coberta de blocs de pedra i arreplega nombroses dades d'altres necròpolis del terme de Pedreguer. J. Server torna a parlar del tema en la Revista de Festes de Pedreguer del 1977, més concretament del topònim de la partida dels Fossarets:

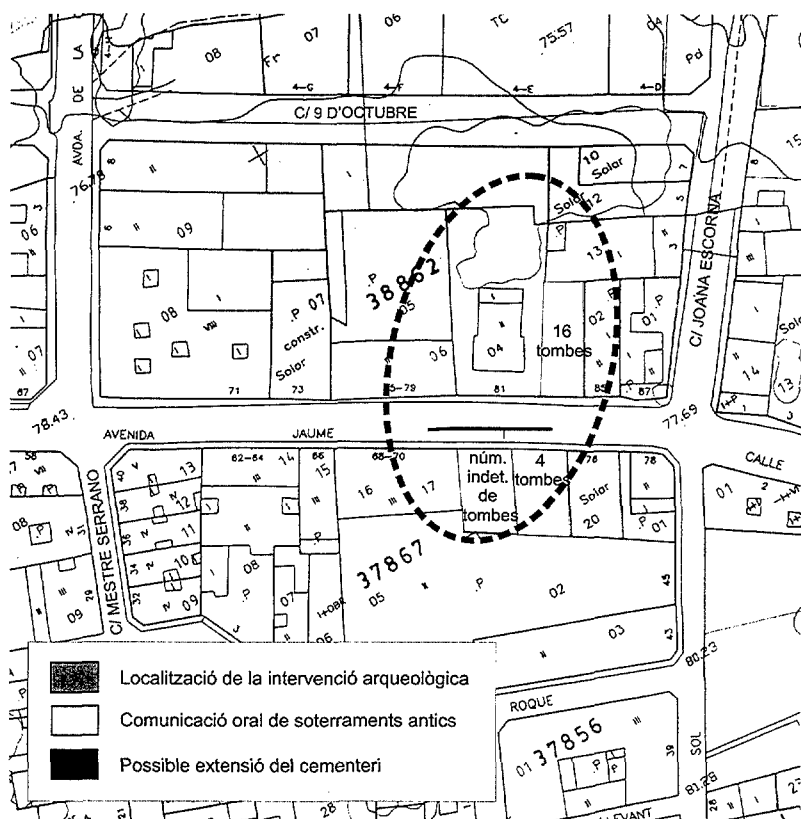
"Fossarets.- Situada esta partida en la zona inferior de la Avenida de los Mártires, frente a la calle Sol, recibe este nombre por haber sido en algún tiempo cementerio (en valenciano fossar), como lo demuestra el hecho de las frecuentes sepulturas encontradas al hacer los cimientos de las casas a ambos lados de esta avenida".

Durant la realització de l'estudi arqueològic, alguns veïns de l'av. de Jaume I s'acostaren i voluntàriament ens corroboraren l'existència de restes de soterraments a la zona. El propietari del núm. 83 ens indicà que al seu solar aparegueren fins a 16 tombes, el del núm. 74 també ens digué que en la construcció de sa casa n'hi trobà 4 i algunes més, sense concretar, en la núm. 72.

4.- LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA.

El 29 d'octubre del 2002, es va realitzar una breu intervenció arqueològica a instàncies de l'alcaldeessa de la població, Teresa Ballester Artigues, qui ho va requerir davant l'aparició de restes d'inhumacions en els

⁷ Revista *L'Ocaïve* núm. 2, de juliol de 1965, Pedreguer.

Situació de la Necròpolis dels Fossarets i de la intervenció arqueològica.

talls d'una rasa feta amb motiu de les tasques de remodelació de l'avinguda Jaume I de Pedreguer. Les obres, que van ser majoritàriament superficials (canvi de pavimentació, voreres, senyalització, etc.), també van reformar l'avinguda de l'Arquitecte A. Gilabert. La documentació de les troballes s'efectuà per l'autor d'aquest treball i va comptar amb l'ajuda de l'arqueòleg J. S. Castelló Marí.

La rasa i la seqüència estratigràfica.

La rasa, localitzada en la banda dels números parells de l'av. Jaume I, aproximadament entre el 68 i el 74, es va fer per a col·locar una canonada de desguàs d'aigües pluvials. Aquestes van a parar a la xarxa principal que discorre pel c/ del Sol i el c/ de Joana Escorna. Realitzada amb una excavadora mecànica, tenia 70 cm d'amplària i una fondària variable d'1,10 m a l'inici i 1,35 m al final de la zona estudiada. Tenia una llargària total d'uns 60 m i el tram intervingut 28 m. Encara que presentava un traçat rectilini, a l'extrem oest era un poc corba ja que s'adaptava a les noves voreres que, en unes ampliacions cap a l'interior de la carretera, deixen espais per plantar arbres i emmarquen el lloc on aparcaran els cotxes.

La seqüència estratigràfica és senzilla, de dalt a baix, hi trobem els nivells del paviment del carrer i la preparació d'aquest format pel reble amb graves, còdols, sorres, etc. Per davall d'aquestes dues capes n'hi ha una altra formada bàsicament per argiles de color roig intens que formen part del què serien les terres de conreu anteriors al moment de la construcció de la carretera. Aquestes terres de bancal se superposen a les formades per margues blanques o tap. A l'extrem oest, aquestes terres blanques es troben directament per baix dels estrats de la carretera ja que les obres d'anivellació de l'avinguda *de los Mártires*, va fer desaparèixer el bancal. De fet, es produeix una pujada de la cota de nivell en direcció cap al c/ del Mestre Serrano, en canvi, en direcció cap al c/ del Sol el pendent va en disminució. El conjunt de sepultures es localitzen en l'estrat de tap. A l'extrem est de la rasa, entre la base del tap i el nivell de bancal, apareix l'estrat iberoromà.

3- Seqüència estratigràfica i situació de les tombes 1, 2 i 3 en el tall nord de la trinxera.

Les inhumacions.

S'han pogut documentar un total de 12 inhumacions en fossa al llarg de 17 metres, que se situen de forma regular i seguint el mateix patró a l'interior de l'estrat de terres blanques. Cada 1,60/1,80 m es disposa un soterrament, a excepció de la zona oest, on la tomba 1 se separa de la segona 90 cm, i aquesta de la tercera 1 metre. Entre la tomba 11 i la 12 hi ha 2 metres. Totes les sepultures estan tallades per la rasa de forma gairebé perpendicular, pràcticament en tots els casos la secció afectava al tronc i als braços, a vegades un poc més amunt, altres cap a la zona de les cames. Totes les sepultures tenen una orientació quasi nord-sud, presenten una lleugera desviació NE-SO, però, això sí, amb el cap a migdia. La profunditat a la qual se sotregen és similar.

En tots els casos es procedeix a fer una rasa en el subsòl format per les margues blanques, amb una llargària, amplària i alçària suficients per a què hi càpia el cos humà a soterrar. Aquesta rasa no s'ha pogut documentar, les terres del reble de la tomba i del nivell base són iguals. Així, en desconeixem l'amplària, fondària i altres característiques.

Seguidament es devia col·locar el cos en una posició de decúbit supí encara que en algun cas ens fa pensar en decúbit lateral, descansant sobre el costat dret. Tan sols hem pogut documentar dos cranis, i ambdós estaven mirant cap al sud-est. J. Soler va veure alguns soterraments abans de ser destruïts per la construcció de les cases; a més, va poder excavar-ne un: “se hallaba en la posición ‘decúbito-supino’, con la cabeza orientada al sur, cubierto de losas de piedra y ‘Tap’”⁸.

4- Secció de la tomba 4 en el tall sud de la rasa. S'observa la part superior del crani de la inhumació, amb la cara mirant a l'est.

Com en altres necròpolis, una vegada col·locat el cos, hi havia diverses formes de cobrir la sepultura⁹. Es disposava una coberta que podia ser de lloses de pedra o altres elements de construcció, com ara teules. Entre aquesta i el cos quedava un espai buit que posteriorment anava omplint-se de terra per les filtracions. Ja foren d'un o altre tipus, les sepultures s'assenyalaven en superfície amb un xicotet monticle allargat, fins i tot, amb una pedra o una teula vertical marcant la posició del cap. D'aquesta manera s'explica la regularitat de distribució de les tombes, l'alineació en l'espai del cementeri, etc. Els motius de la senyalització de les sepultures en superfície resulten evidents: localització pels familiars, pràctica de la religió i dels costums funeraris.

En el cas de la necròpoli dels Fossarets, el tipus de coberta més freqüent és la de lloses de tap, sols es documenta la utilització de teules en

⁸ SOLER, J., 1965.

⁹ MARTÍ, J. i CARDONA, J., 1989.

la sepultura 10. Desconeixem les de les tombes 1 i 7 ja que no han aparegut. La part superior del soterrament núm. 1 hauria desaparegut per les obres de construcció del carrer en els anys 40. També s'observa que algunes lloses de les cobertes de les tombes més pròximes al nivell de reble i asfalt estan un poc desplaçades segurament pels treballs de construcció del carrer. La tomba 7 coincidí amb l'ampliació de la rasa per la realització d'un pou de registre. El tall tenia forma un tant irregular i atalussada, i això pot haver fet que la coberta, almenys en la zona visible, haguera desaparegut. També desaparegueren els ossos de la posició original, ja que els obrers de la construcció s'adonaren de la seua existència, els tragueren i els tiraren en terra. Però en el tall en quedaven les empremtes, i la seua col·laboració confirmà l'existència de la tomba.

Respecte de la tomba 3 es conservava la coberta de blocs de pedra però en canvi, no s'observaven els ossos de la inhumació en el tall de la rasa.

5- Detall de la tomba 9 amb la coberta de lloses de tap i els fèmurs de les cames.

En total hi ha 9 **tombes amb coberta de lloses**. Les lloses emprades són més llargues que amples, primes, irregulars i amb unes mesures aproximades de 30 x 18 x 8 cm. Es tracta de plaques de tap, segurament extretes del mateix nivell base, quan es realitza la rasa del soterrament. Són blanques i es disgreguen molt fàcilment. A vegades tenen una coloració més rogenca. Es disposen a la llarga i de pla, de forma transversal a la direcció de la sepultura. En el cas de la tomba 3, com que són menudes, se'n troben dues. Les mesures tan curtes de les lloses, ens fan pensar en la poca amplària de la fossa, i això ens apunta a la disposició del cos en decúbit lateral. Hi trobem paral·lels d'aquest tipus de tombes a la propera necròpoli del c/ Xaló de Gata de Gorgos, excavada per J. de D. Boronat a principis de 1990¹⁰.

¹⁰ BORONAT, J. de D., 1996.

Tan sols es documenta un sol cas de **tomba amb coberta de teules**. Les característiques són similars a les del tipus anterior, però el material emprat és la teula corba. Es col·loquen de través a l'eix de la sepultura, en dues files imbricades formant una teuladeta. Per notícies orals sabem que en la construcció de la casa del solar núm. 83 del mateix carrer, en els anys 60, de les setze tombes que aparegueren, la gran majoria tenien aquestes característiques. Tenim constància de troballes d'aquest tipus a l'Era del Senyoret de Parcent¹¹, a Bellreguard¹², etc.

6- La tomba 10 i el detall de la coberta de teules.

El mur de maçoneria.

A l'extrem oest de la rasa, davant del núm. 70 de l'av. de Jaume I, en un lloc on s'eixamplà aquesta per situar un pou de registre, aparegué part d'un mur de maçoneria. Aquest es trobava davall de la vorera, a la banda sud de la rasa. La pala mecànica el va trencar i sols es documentava en els talls nord-oest i sud-est. El tram visible mesurava 3 m de llargària, 75 cm d'ample i conservava 65 cm d'alçària. Estava construït amb pedra de paredat, calcària, sense desbastar, disposada en filades horitzontals, de forma irregular i amb les cares planes a l'exterior. El morter era de calç, amb abundant arena i argila roja.

Es tracta del basament d'una estructura que ara per ara no podem identificar ja que tenim poca informació. Podria tractar-se del mur de tanca del cementeri, d'un edifici relacionat amb ell, d'una construcció posterior, etc.

Els nivells iberoromans.

A l'extrem est de la rasa estudiada es va trobar un estrat antròpic format per abundants cendres, carbons, blocs de pedra calcària i, en menor mesura, graves. Aquest conjunt es disposava sobre el nivell natural de tap

¹¹ GISBERT, J.A., 1990.

¹² MARTÍ, J. i CARDONA, J., 1989.

7- Extrem oest de la rasa i ubicació del mur de maçoneria.

blanc en una mena de clot, amb lleuger pendent cap a l'est. A més, s'hi trobava escàs material ceràmic d'època iberoromana. Tant les cendres com els blocs de pedra es disposaven en dues tongades horitzontals, de forma aleatòria. No podem interpretar l'estrat però deu correspondre a un abocador.

5.- EL REGISTRE MATERIAL.

Si exceptuem els ossos de les inhumacions i les cobertes de les tombes, el registre material del nivell de necròpoli és nul. S'ha de comptar que les condicions de la intervenció són especials ja que no s'ha excavat de forma habitual, sols s'han estudiat els talls de la rasa. A més, els cementeris medievals són pobres en aixovar, ceràmiques, etc.

S'han pogut documentar en el nivell de bancal alguns fragments de ceràmica de taula i de cuina, també dos fragments molt menuts d'una rajola i d'una teula corba. Cal destacar el d'una base de peu anellat massissat d'un vas obert, possiblement un plat o una escudella. Presenta una coberta vidriada en color melat clar sols a l'interior, l'exterior està en reserva. Aquesta vaixella es podria datar entre el segon quart del segle XV i principis del segle XVI. Els altres fragments corresponen a olles, cassoles o altres vasos similars, amb vidriats interiors en color melat fosc o amb tons molt verdosos. Les cares exteriors estan cremades i ennegrides pel foc. La cronologia d'aquests fragments és molt àmplia, perduren des d'època andalusina fins l'actualitat.

El registre material del conjunt iberoromà és un poc més nombrós. Hi trobem ceràmica ibèrica pintada, comuna i de cuina, així com dos fragments d'àmfores indeterminades. Destaquem el fragment de la vora d'una gerreta sense muscle de ceràmica comuna, el d'una tapadora i el d'una base plana d'olla de cuina ibèrica. D'època romana es conserva un fragment de la

base de peu anellat, amb part del fons i el començament de les parets verticals d'un pixis de ceràmica campaniana de vernís negre del tipus B o B-oide que correspon al tipus Lamboglia 3. Presenta una cronologia de la segona meitat del segle II fins al tercer quart del segle I a.n.e. En conjunt, tant la ceràmica ibèrica com la romana es poden incloure en un mateix període cronològic que aniria de la segona meitat del segle II al canvi d'era.

8- L'estrat de cendres, blocs i altres elements del nivell iberoromà en el fons de la rasa.

6.- CONCLUSIONS.

La intervenció arqueològica realitzada a l'avinguda de Jaume I de Pedreguer, ens ha permès estudiar i documentar la necròpoli dels Fossarets, així com les restes d'un assentament iberoromà que es devia localitzar al voltant del c/ Joana Escorna i de l'avinguda de Jaume I. Amb tot i amb això, cal advertir que en tractar-se d'una actuació parcial sobre el jaciment, les conclusions queden obertes a nous estudis arqueològics o documentals de la zona.

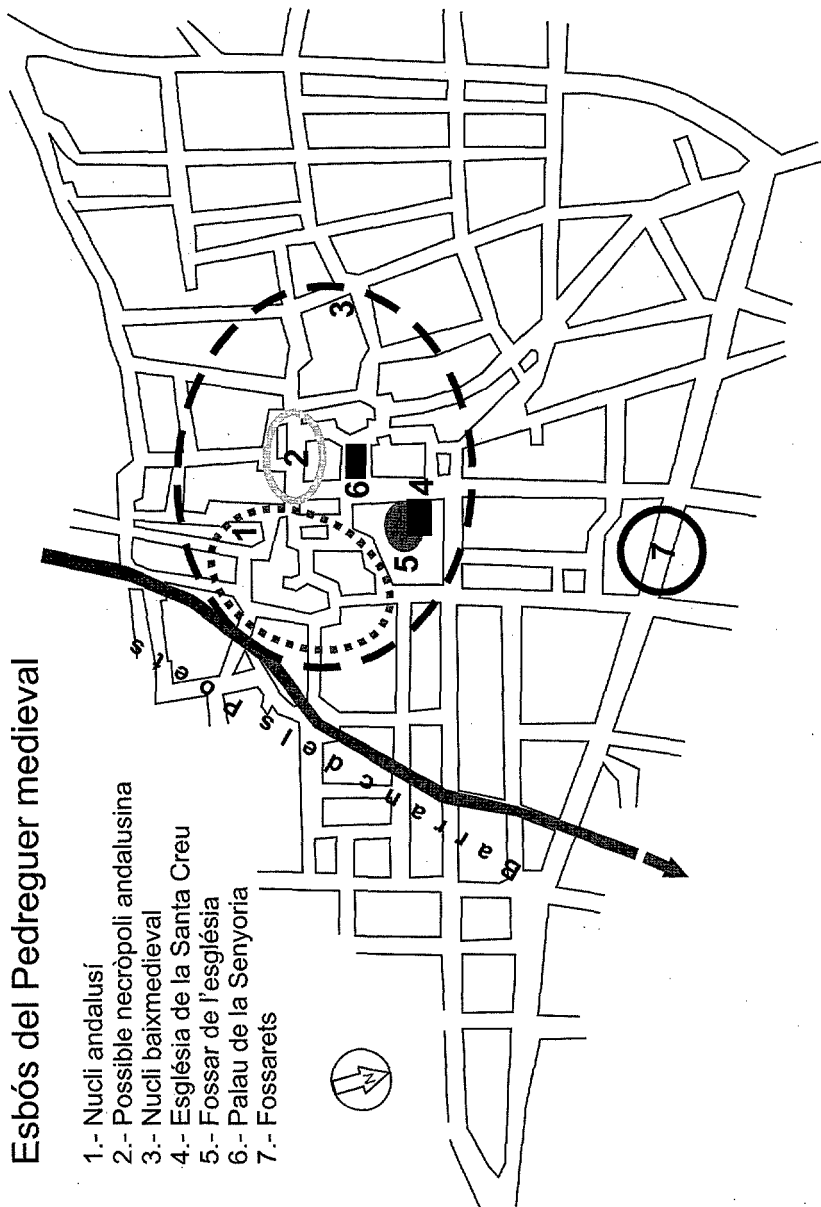
El coneixement de la necròpoli ve d'antic, ja que el mateix topònim dels Fossarets fa referència als cementeris medievals. Actualment gran part de la partida ha estat absorbida pel nucli urbà de Pedreguer. Ja des de l'obertura de l'avinguda de Jaume I i de la consegüent urbanització de la zona, sobretot en els anys 60, va fer que els habitants de la zona recorden l'aparició de soterraments. Bona mostra d'això són els articles del 1965 de J. Salvà i de J. Soler.

La intervenció va permetre documentar un total de 12 soterraments de característiques molt similars. Les diferències es troben en el tipus de

coberta de les tombes. Les més freqüents són les de lloses de tap però també n'hi ha amb teules. Aquest darrer tipus de coberta és habitual en les necròpolis mudèjars i morisques valencianes amb paral·lels abundants a la nostra geografia¹³. El ritual funerari que disposa el cos amb el cap en orientació sud i la cara mirant a l'est també ens indica les pràctiques musulmanes del cementeri dels Fossarets.

Esbós del Pedreguer medieval

- 1.- Nucli andalusí
- 2.- Possible necròpoli andalusina
- 3.- Nucli baixmedieval
- 4.- Església de la Santa Creu
- 5.- Fossar de l'església
- 6.- Palau de la Senyoria
- 7.- Fossarets

¹³ MARTÍ, J. i
CARDONA, J., 1989, p. 398.

La ceràmica tan escassa i la falta d'aixovar de les sepultures complica l'adscripció cronològica, però si tenim en compte les característiques dels soterraments, els paral·lels d'altres llocs, etc. ens trobaríem davant d'una necròpolis mudèjar i morisca, que a títol indicatiu podria enquadrar-se entre els segles XIV i XVI, que es relacionaria amb la propera alqueria de Pedreguer. Encara queden qüestions per resoldre, com ara la seua localització a tres-cents metres del nucli urbà de l'alqueria, la relació amb la possible necròpoli andalusina dels voltants de l'ajuntament o amb el fossar de l'església de la Santa Creu. Com a hipòtesi, el cementeri mudèjar dels Fossarets seria el successor de l'andalusí, tancat per la pressió urbanística de l'alqueria baixmedieval. Posteriorment, avançat el cinc-cents, l'enfrontament entre la comunitat morisca i la cristiana, faran que el fossar de l'església de la Santa Creu relleve la necròpoli musulmana.

En els talls de la rasa també s'han pogut documentar restes arqueològiques d'època iberoromana, formades per un estrat de reble amb cendres, carbons, blocs de pedra, ceràmica... Els mateixos J. Server i J. Soler escriuen sobre les característiques de les ceràmiques "ibéricas, cartaginesas y romanas" que apareixen en els fonaments de les cases de l'av. de Jaume I. Ells les relacionen amb els soterraments i adscriuen la necròpoli a aqueixa època. Com hem vist, això no és cert, el nivell iberoromà està separat del conjunt de les inhumacions. Aquests nivells més antics formen part del proper assentament del c/ de Joana Escorna – camí dels Fossarets¹⁴. En tots dos casos, encara que es troben un poc separats, les característiques coincideixen i podríem estar davant d'un nucli de població localitzat en el pla, directament relacionat amb l'explotació agropecuària i amb una cronologia que va des de la segona meitat del segle II al canvi d'era, per tant en el moment de la romanització i de la implantació de les vil·les.

Amb tot i amb això, l'estudi de la necròpoli dels Fossarets no ha fet més que començar, els futurs estudis aportaran més llum al respecte.

BIBLIOGRAFIA.

BORONAT SOLER, J. de D. (1996): "La necròpolis morisca de Gata". *Rev. de Festes de Gata*. Ajuntament de Gata de Gorgos. S/p.

CASELLES FORNÉS, A. (1973): "El lugar de Matoses". *Revista de Festes de Juliol de Pedreguer*. Pedreguer. S/p.

COSTA CHOLBI, P. (1994): "Memòria excavació: plaça Major, 7, Pedreguer, Marina Alta". Inèdit.

COSTA CHOLBI, P. (2001): "Prospecció del terme municipal de

¹⁴ COSTA, P., 2001.

Pedreguer". CD-ROM Actuaciones Arqueológicas en la provincia de Alicante, 2000. II-lustre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències d'Alacant, Secció d'Arqueologia.

GISBERT SANTONJA, J.A. (1990): "L'Era del Senyoret, Parcent, Marina Alta". *Excavacions Arqueològiques de Salvament a la Comunitat Valenciana, 1984-1988. I.- Intervencions urbanes*. Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Picanya. P. 56-57.

MADOZ, P. (1982): *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de Alicante, Castellón y Valencia*. Tomos I y II. Institució "Alfons el Magnànim", Diputació Provincial de València. Pàg. 100.

Mapa Topogràfic Nacional de España. Full de PEDREGUER 822-II (60 - 63). Ministeri de Foment, Institut Geogràfic Nacional. Escala 1:25.000. Edició 2000.

MARTÍ, J. i CARDONA, J. (1989): "La necrópolis de Bellreguard y otros datos sobre necrópolis moriscas valencianas". III Congreso de Arqueología Medieval Española. Oviedo. P. 397 - 405.

MARTÍ OLTRA, X. (1990): "Cementeri morisc, Bellreguard, la Safor". *Excavacions Arqueològiques de Salvament a la Comunitat Valenciana, 1984-1988. II.- Intervencions rurals*. Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Picanya. P. 135-137.

MULET GRIMALT, C. (1990): "El topònim Pedreguer. Notes sobre la seua documentació històrica i hipòtesis sobre la seua significació". *Revista de Festes de Juliol de Pedreguer*. Pedreguer. S/p.

MULET i GRIMALT, C. (1991): "Toponímia del poble de Pedreguer i del seu terme municipal". Societat d'Onomàstica, XIVé Col·loqui, Alacant 13/15-IV-1989. P. 485-493.

SERVER SALVÀ, J. (1965): "Pedreguer no es de origen árabe reciente. Hallazgos arqueológicos de características ibéricas, cartaginesas y romanas". *Diari Informació d'Alacant*.

SERVER SALVÀ, J. (1977): "De algunos toponímicos". *Revista de Festes de Juliol de Pedreguer*. Pedreguer. S/p.

SOLER, J. (1965): "Notas sobre la historia de Pedreguer". *Revista L'Ocaive* núm. 2. Pedreguer. S/p.